

Alpay Doğan YILDIZ

Prof. Dr. | Prof. Dr.

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat-TÜRKİYE
Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature,
Tokat-TURKIYE

ORCID: 0000-0002-8930-286X
alpaydogan.yildiz@gop.edu.tr

Günümüz Türk Hikâyesinde Mülteci Konusu ve Cihan Aktaş'ın Fotoğrafta Ayrı Duran Hikâye Kitabında Mülteciler*

Öz

Mülteci kavramının hukukta özel bir anlamı vardır. Ancak günlük hayatta, ülkesinden başka bir ülkeye zorunlu olarak göç etmiş kişilerin mülteci olarak adlandırıldığı görülür. Mülteci konusu Türkiye’de son yıllarda gündemde olan bir konudur. Bunda, 2013’te başlayan Suriye iç savaşı sonrası yüzbinlerce Suriyelinin Türkiye’ye sığınması etkili olmuştur. Mültecilerle ilgili devlet kurumları, sivil toplum örgütleri ve bireysel olarak insanlar pek çok şey yapmaktadır. Muhatabı insan olan edebiyat da zaman zaman mültecileri konu edinir. Günümüz Türk hikâyecileri mülteciler konusunda hikâyeler yazmaktadırlar. Mesela, Yıldız Ramazanoğlu, Fatma Barbarosoğlu, Mukadder Gemici, Abdullah Harmancı, Cemal Şakar’ın mültecileri konu alan hikâyeleri vardır. Mültecileri konu edinen yazarlardan biri de Cihan Aktaş’tır. Cihan Aktaş, farklı hikâye kitaplarında, ülkelerinden başka bir ülkeye giden kişileri anlatır. Bu kişilerden bir kısmı ülkelerindeki zor şartlar nedeniyle zorunlu olarak göç etmiş kişilerdir. Cihan Aktaş’ın 2017 yılında yayımlanan *Fotoğrafta Ayrı Duran* adlı hikâye kitabı özel bir eserdir. Kitaptaki bütün hikâyelerin konusu mültecilerdir. Kitapta on dört hikâye yer almaktadır. Daha önceki hikâyelerinde göç eden Türkleri, İranlıları, Afganları, Gürcüleri, Özbekleri... anlatan Cihan Aktaş, *Fotoğrafta Ayrı Duran*’da Suriyeli göçmenleri, mültecileri konu edinir. Bu çalışmada önce çok genel olarak günümüz Türk hikâyesinde mülteciler konusu üzerinde durulmuştur. Ardından Cihan Aktaş’ın *Fotoğrafta Ayrı Duran* hikâye kitabında mülteci konusunu ele alışını değerlendirilmiştir. Genel bir bakışla Aktaş, Suriyeli mültecilerin savaş öncesi ve savaşta Suriye’de yaşadıklarını, ülkelerini terk ederek sığındıkları ülkelerdeki (bu ülke genelde Türkiye’dir) hayatlarını anlatır. Hikâyelerde dikkat çeken en önemli özelliklerden biri yazarın Suriyeli mültecileri, onları anlamaya çalışan, onlar için bir şeyler yapmak isteyen yerli insanların hikâyeleriyle birlikte anlatmasıdır.

Anahtar Sözcükler: Mülteci, Cihan Aktaş, Edebiyat, Göç

Refugee Issue in Today's Turkish Story and Refugees in Cihan Aktaş's Story Book "Fotoğrafta Ayrı Duran"

Abstract

The concept of refugee has a special meaning in law. However, in daily life, it is seen that people who have migrated from their country to another country are called refugees. Refugee issue has been remaining on the agenda in Turkey in recent years. After the Syrian civil war that started in 2013, hundreds of thousands of Syrians took refuge in Turkey. Government agencies, civil society organization and individuals do many things for refugees. Sometimes, literature, whose object is human, also deals with refugees. Contemporary Turkish storytellers write stories about refugees. For example, Yıldız Ramazanoğlu, Fatma Barbarosoğlu, Mukadder Gemici, Abdullah Harmancı, Cemal Şakar have stories about refugees. One of the writers mentioning refugees is Cihan Aktaş. Cihan Aktaş refers to people who went to another country from their country in her various story books. Some of them are the migrating people because of the difficult conditions in their countries. Cihan Aktaş's story book, "Fotoğrafta Ayrı Duran", published in 2017, is a special book. The subject of all the stories in this book is refugees. There are fourteen stories in the book. Telling story of Turks, Iranians, Afghans, Georgians, Uzbeks migrating etc. in her previous books, Cihan Aktaş focuses upon Syrian immigrants and refugees in "Fotoğrafta Ayrı Duran". In this study, at first, the issue of refugees in today's Turkish story was focused on. In the second place, it was evaluated how Cihan Aktaş tackles refugee issue in her story book "Fotoğrafta Ayrı Duran". Generally, Aktaş tells about the lives of Syrian refugees in Syria before the war and during

* Bu makale, Batman Üniversitesi tarafından 14-15 Nisan 2022 tarihlerinde düzenlenen “Göçlerin Geleceği Uluslararası Sempozyumu”nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

the war, and their lives in the countries where they migrated (this country is usually Turkey) and took shelter. One of the most striking characteristics of the stories is that the author narrates the Syrian refugees together with the stories of the local people who try to understand them and want to do something for them.

Keywords: Refugee, Cihan Aktaş, Literature, Migration.

Giriş

Günümüz Türk Hikâyesinde Mülteci Konusu

Farklı sebeplerle ülkesinden zorunlu olarak başka bir ülkeye geçen insanlar hukuki olarak “düzensiz göçmen, sığınmacı, mülteci...” konumlarında olsalar da toplumda bu insanlar genellikle mülteci olarak nitelenir. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılın başlarında mülteciler konusu, dünya kamuoyunda gündemde olan konulardan biridir. Bunda, söz konusu dönemde dünyanın farklı yerlerinde ülkelerinden göç etmek isteyen insanların sayısındaki artışın yanında bu insanların göç sürecinde yaşadıklarının iletişim araçlarının da gelişmesiyle dünya kamuoyunda daha görünür olmalarının etkisi olduğu söylenebilir.

Türkiye, 2011’de başlayan Suriye iç savaşından sonra mülteci konusuyla ciddi anlamda yüzleşen ülkelerden birisidir. Suriye’den ayrılmak zorunda kalan milyonlarca insan Türkiye’ye göç etmiştir. Toplumda çok farklı bakış açılarıyla konuşulan, yorumlanan, yargılar verilen, teklifler getirilen mülteciler konusu hayattan beslenen ve hayatı yorumlayan edebiyatın da konusu olmuştur. Edebiyatçılar, konumuz özelinde söylersek hikâye yazarları da mülteciler konusunu mesele edinmişler ve düşüncelerini, tekliflerini edebiyatın diliyle ifade etmişlerdir.

Mülteciler konusunu hikâyelerinde işleyen günümüz hikâye yazarlarından Yıldız Ramazanoğlu, mültecilerle ilişkilerimizi Suriyeli mülteciler özelinde değerlendirirken bu konudaki bilinç yükselmesinde sanatçıların işlevine vurgu yapar:

Artık Suriyelilerle acıma ya da hoyratlık üzerinden değil, varlıklarına, mesleklerine sanatlarına ve getirdikleri değerlere sahip çıkarak birlikte yaşayabiliriz. Bu ülkemizi zenginleştireceği gibi, toplumsal olarak da büyük bir rahatlama sağlayacaktır. Bilinç yükselmesinin gerçekleşmesi için yaralara, tıkanan ilişkilerimize, hikâyelerimize, karanlıklarımıza el feneriyle ışık düşüren sanatçıların gözüne ihtiyacımız var. (Ramazanoğlu, 2021b, s. 123).

“Günümüz edebiyatı”nın, dolayısıyla “Günümüz Türk hikâyesi”nin nereden başlatılacağı tartışılabilir. Son on, on beş sene içinde yayımlanmış metinleri “günümüz” edebiyatı olarak nitelenecek pek de yanlış olmaz. Hikâyenin, günümüz Türk edebiyatında hem nitelik hem de nicelik yönüyle güçlü bir edebî tür olduğu söylenebilir. Günümüz Türk hikâyesinde belli bir konuda söz söylemek, günümüz hikâyesinin yazarlarına, metinlerine büyük oranda hâkim olmayı ve de çok kapsamlı bir çalışmayı gerektirir. Buradaki “Günümüz Türk Hikâyesinde Mülteci Konusu” başlığı söz konusu hâkimiyete ve kapsamlı bir araştırmaya dayanmıyor. Günümüz hikâyesindeki mülteci konulu bütün hikâyeleri büyük oranda gördüğümüz iddiasında değiliz. “Günümüz Türk Hikâyesinde Mülteci Konusu” alt başlığında, asıl konumuz olan Cihan Aktaş’ın *Fotoğrafta Ayrı Duran* adlı hikâye kitabında mülteci konusuna geçmeden, günümüz hikâyesinde karşılaştığımız örneklerden hareketle mülteci konusunun günümüz hikâye yazarlarınca üzerinde durulan bir konu olduğuna işaret etmek istiyoruz.

Günümüz hikâye yazarlarından Yıldız Ramazanoğlu farklı kitaplarında mülteci konusunu ele almış bir yazardır: “Siirt Marşı”, “Perçem” (Ramazanoğlu, 2016), “Bay Köri’nin Tutkusu” (Ramazanoğlu, 2009), “Kıyametten Önce Halepli Senem”, “Mülteci Odası”, “Tırlar Neden Bu Kadar Yaklaşıyor” ve “Veronika”da (Ramazanoğlu, 2017) mülteci konusu işlenir. 2021’de yayımlanan son hikâye kitabı *Cam Kenarı*’nda (Ramazanoğlu, 2021) ise “Mülteciler” adlı Bölüm

P'deki dört hikâyenin konusu mültecilerdir. "Sürt Marşı" adlı hikâyede bir mülteci kampındaki hayatlara şahit oluruz. "Bay Köri'nin Tutkusu"nda Pakistan'daki bir mülteci kampında fotoğrafı çekilen Afgan kızı Şerbet üzerinden mültecilere gideriz. "Perçem"de Türkiye'de çalışan iki Kırgız kadınla tanışırız. Perçem, kocası "Kırgız-Özbek çatışmaları sırasında çeşitli siyasi suçlamalarla" tutuklanınca çocuklarını memleketinde bırakarak Türkiye'ye gelmiştir. "Mülteci Odası"nda kendisi daha önce Özbekistan'dan Türkiye'ye gelmiş Müyesser ile Müyesser'in Türkiye'ye yeni gelen amca kızının da yaşadığı bir mülteci evine gidilir. "Tırlar Neden Bu Kadar Yaklaşıyor"da hikâyeyi anlatan kişinin dikkati Suriyeli, Özbekistanlı gençleri fark eder. "Veronika"da ise İstanbul'da yaşayan Romen Veronika'yı tanırız. Yıldız Ramazanoğlu bu hikâyelerinde savaş, siyasi karışıklık ya da belirtilmeyen sebeplerle ülkelerinden ayrılmış insan hikâyeleriyle okurunu buluşturur.

Ramazanoğlu, *Cam Kenarı* adlı hikâye kitabını "Mülteciler" ve "Mülteci Olmayanlar" başlıklarıyla iki bölüme ayırır. "Mülteciler"de dört hikâye yer alır: "Pinokyo'dan Haber Var", "Dördüncü Dünya", "İkon", "Kırmızı Küçük Ve Bıçkın". "Pinokyo'dan Haber Var"da çocuklar için düzenlenen bir kampta "konuşmuyor, gülmüyor. [...] Babasını Halep'teki evlerinden alıp götürmüşler, bir daha haber alınmamış. Hep onu bekliyormuş. Ablasıyla teyzesinin öldürüldüğünü görmüş. Annesi ve dayısıyla buralara sığınmış." denilen çocuk İdris üzerinden mülteciler anlatılır. "Dördüncü Dünya"da mülteciler için bir şeyler yapan iki gönüllü kadın ve onlara rehberlik eden okul çağındaki çocuk Suriyeli İyad ile İstanbul'daki farklı mülteci öyküleri hikâyeye girer. "İkon"da lisansüstü eğitimi devam ederken bir hikâye atölyesine de katılan gencin zihni, bombalanan Suriye şehirlerindeki bir çocuğun fotoğrafına takılmıştır. "Kırmızı ve Küçük Ve Bıçkın"da İstanbul sokaklarındaki Suriyeli çocuklarla tanışılır. Bu hikâyelerdeki ortak yönler hakkında şunlar söylenebilir:

Hikâyelerdeki mülteciler Suriyelidir. Hikâyeleri daha ön planda olan karakterler çocuklardır. Üç hikâyede mülteciler Türkiye'dedir. Bir hikâyede (*İkon*), savaş mağduru Suriye'deki bir çocuğun hikâyesine bakılmıştır. Mültecilerin hikâyeleri mülteci olmayanlarla birlikte anlatılmıştır. Maddi bir şey yapmanın yanında mültecilerle konuşmak, hikâyelerini dinlemek, evlerine konuk olmak, onları mülteci olmayanlarla aynı sosyal etkinliklerde bir araya getirmek dört hikâyede görülen ortaklıktır. Mülteciler için bir şey yapmak isteyen hikâye kişilerinin eğitilmiş, okuyan yazan kişiler olması da dikkat çekicidir (Yıldız, 2021, s. 452).

Fatma Barbarosoğlu, "Suriyeli İzi" (Barbarosoğlu, 2019) adlı hikâyesinde mülteci konusunu ele alır.

Beni onun hikâyesine yaklaştıran neydi? Bunu çok düşündüm. İki sokak ilerideki metruk binalarda yaşayan onlarca Suriyeli vardı. Suriyeli deyip geçiyoruz. Hepsini bir kelime altında toplayınca acıları bize değmiyor. Yaralarını görmüyor, sağdan soldan topladığımız eşyalarla, kendimizce vicdani işler yapıyor, onca kirlinin içinde en beyaz oluyoruz. Yediğimizden değil yemediğimizden, giydiğimizden değil giymediğimizden götürerek. Öyle değilmiş. Aramızda yediğinden yedirenler, giydiğinden giydirenler de varmış (s. 77).

Barbarosoğlu, bu satırlar ile başlayan hikâyede Suriyeli Hatice'nin hikâyesine götürür okurunu. Hikâyede; hikâyenin anlatıcısı kadın ve arkadaşı Saliha'nın (başka kadınların da), her şeyini Suriye'de bırakarak Türkiye gelmek zorunda kalan bir Suriyeli/Hatice için bir şeyler yapma çabaları anlatılır. Bir şeyler yapacağı umut edilirken yapmayanlara, kendisinden beklenmezken elinden geleni yapanlara tanık oluruz. Hikâyeyi anlatan kadının, Hatice üzerinden kendi gerçekliğini sorgulaması önemlidir. Hikâyenin altına "meraklısı için" düştüğü notlarda "Anlatıcı yazarın kendisi değil. Bütün bunları yaşamış olan kişi yazarın kendisi değil" diyen yazar, hikâyedeki olayların, hikâyede tanıdığımız başlıca kişilerin gerçek olduğunu vurgular (s. 84).

Mukadder Gemici'nin "Aziz Messi" (Gemici, 2016), "Su Köpüğü", "Yeni Komşular" (Gemici, 2020) adlı hikâyeleri de mülteci konusunu ele alan hikâyelerdir. "Aziz Messi"de, top

oynayışı ünlü futbolcu Messi'ye benzetilen çocuk Aziz'in Halep'ten Türkiye'ye, Ege üzerinden, daha önce Avrupa'ya gitmiş babasının yanında biten yolculuğu anlatılır. Yazar, yaşlı ve âmâ kayınpederini bırakıp Halep'ten ayrılmayan Aziz'in annesi, Aziz'in kardeşleri ve dedesi ile ilişkileriyle Aziz'in dünyasını inşa eder. "Su Köpüğü"nde ailesiyle Suriye'den Türkiye'ye gelmiş, büyük oğlunun cenazesini bombalanan okulun enkazından çıkarmış üç çocuk babası Halil, ailesiyle bir halk plajında denizi seyrederek, zihninde savaşın bıraktıkları vardır. "Yeni Komşular"da mahalleye yeni taşınan Suriyelilere yardım edilmesine, etrafın Suriyelilerle dolmasına kızan Meral Hanım'ın, Balkan göçmeni olan kendi dedesinden zihninde kalanların da etkisiyle kimseye görünmeden Suriyelilere yardım edişine şahit oluruz.

"Kırmızı Balon" (Harmancı, 2021) Abdullah Harmancı'nın mülteci konusuna rastladığımız bir hikâyesidir. Hikâyenin başında "şehrin yeni gelenler"le dolmasına kızan, oğlu İbrahim'i tanımadığı çocuklarla, "şunlarla oynamak"tan men eden "adam", hikâyenin sonunda oğlu İbrahim'i bir arabanın altında kalmaktan Suriyeli çocuk İbrahim kurtarınca iki İbrahim'i beraber kucaklar. Cemal Şakar'ın, "kanadında bir kurşun" hikâyesinde (Şakar, 2018) savaş, göç ve göç edilen ülkedeki şartlar; yaşananları anlatmak yerine okurun sezmesini önceleyen bir tercihle öykülenir. Yine, yazarın "kendime giden yol" (Şakar, 2018) adlı hikâyesi de yaşlı bir âmânın anlatımıyla savaşla bozulan günlük hayata, savaşla gelen kıyamete, güvensizliğe işaret eder; ölümleri, yıkımları, göçleri sezdirir.

Günümüz hikâye yazarlarından Cihan Aktaş, hikâyelerinde başka bir ülkeye "göç" konusuna çok rastlanan bir yazardır. Yazarın 2000 sonrası yayımlanan hikâye kitaplarında başka ülkeye göç konusu ele alınırken göç eden karakterler "Türkiye'den Göçler", "Türkiye Dışı Ülkelerden Göçler" başlıkları altında tanıtılır. Bu kişilerin göç ile ilişkileri "Karakterlerin Kendi Ülkelerindeki Hayatları / Niçin Göçmek İstiyorlar? / Nasıl Göçüyorlar?", "Gidilen / Göçülen Ülkedeki Hayat", "Anavatana Dönme / Dönememe / Dönmememe" başlıkları altında değerlendirilir. Aktaş'ın bu hikâyelerinde göç eden kişilerin bazıları eğitim için bazıları da daha iyi ekonomik şartlara ulaşmak için normal yollardan ülkelerinden göç ederler. Bir kısmı ise siyasi ya da ekonomik nedenlerle zorunlu olarak göç eden kişilerdir. Göç etmek isteyip göçemeyenlere de rastlanır (Yıldız, 2016, s. 636-637).

Mesela, Cihan Aktaş'ın hikâyelerinden "Sen Uyuma Hatuna"da (Aktaş, 2015) Türkiye'de çalışan Gürcistanlı Hatuna ve "Altın Dişlerim"de (Aktaş, 2013) Özbekistanlı Muhabbet yabancı bir ülkede çalışarak ülkelerindeki yakınlarının ihtiyaçlarını karşılamak isterler. İşverenlerin tutumları incitcidir. Hatuna, hasta bakıcılığı yapar. Baktığı hastanın hem eti hem dili ağırdır. Kaçak işçi olarak çalışan Muhabbet de çalışırken çok incitilir. "Üç Beş Kişi Hepimiz"de (Aktaş, 2015a) başka bir Özbekistanlı Nodira, "Kuzu Kayboldu"da (Aktaş, 2015) Moldovyalı Tonya Türkiye'de çalışırlar. Hatuna oğlunun borçlarını ödemek için para biriktirmektedir. Muhabbet, bir ev yaptırmak, ana babasını hacca göndermek, yeğenini üniversitede okutmak için Türkiye'de çalışır.

Aktaş'ın "Konteyner İçindeki Kırk Dördüncü Kişi" (Aktaş, 2013) adlı hikâyesinde ülkesinden göç etme isteğini anlattığı Afgan gencin hikâyesi, son yıllarda daha çok görünür olan bir hikâyedir. Konteyner içinde Afganistan'dan ayrılan ve Pakistan, İran üzerinden Türkiye'ye varacak bir yolculuğa çıkan gencin amacı imkân bulursa daha da uzak diyarlara, Kanada'ya gitmektir. Afgan genç yüz kişinin bindirildiği bir konteynerle yola çıkar. Pakistan'da sınıra yakın bir hastanede bilinci yerine geldiğinde konteynerdekilerden kırk üç kişinin havasızlıktan boğulduğunu öğrenir. Afganistan'a geri gönderilecektir ama babasından kalan tarlayı satıp fırsat bulduğunda yine ülkesinden ayrılmayı deneyecektir.

Günümüz hikâyesinde rastladığımız, zorunlu sebeplerle ülkesinden göç etme hikâyelerine baktığımızda yayımlanma tarihi daha erken olan hikâyelerde (Cihan Aktaş'ın ve Yıldız Ramazanoğlu'nun hikâyelerinde) Suriyeli göçmenlere rastlanmaz. Çünkü bu hikâyelerin yazılma,

yayımlanma döneminde Suriye iç savaşı yoktur yahut yeni başlayan savaşın etkileri henüz edebiyata konu olmamıştır. Günümüze daha yakın yıllarda yayımlanan Yıldız Ramazanoğlu, Fatma Barbarosoğlu, Mukadder Gemici, Abdullah Harmancı'nın hikâyelerinde ise ülkelerinden zorunlu olarak ayrılan kişilerin tamamı Suriyelidir. Cihan Aktaş'ın 2017 yılında yayımlanan ve bu çalışmanın odağını oluşturan "Fotoğrafta Ayrı Duran" (Aktaş, 2017) adlı hikâye kitabındaki göçmenlerin tamamı da Suriyelidir.

Fotoğrafta Ayrı Duran'da Mülteciler

Fotoğrafta Ayrı Duran, ilki 1991'de ve sonuncusu 2018'de olmak üzere on üç hikâye kitabı yayımlanan Cihan Aktaş'ın 2017'de yayımlanan hikâye kitabıdır. Kitapta on dört kısa hikâye vardır. Hikâyelerde (bir hikâye hariç) Suriye iç savaşından mağdur olan Suriyelilerin ülkelerindeki ve göç ettikleri ülkelerdeki hikâyeleri anlatılır. Bir hikâye dışında göç edilen ülke, Türkiye'dir.

"Kendimi bildim bileli mülteci hayatların güçlükleri üzerine düşünürüm" (Aktaş, 2019, s. 47) diyen ve bölgemizdeki daha önceki mülteci hareketlerini hatırlatan Aktaş, Suriyelilerin sürüklendiği mültecilik süreciyle ilgili şunları söyler:

Suriye savaşı sırasında da mülteci kalabalıkları tarafı olmadıkları bir savaştan kaçarak ülkemize sığındılar. Evleri yıkıldı, aileler dünyanın dört bir yanına dağıldı, savaşın yeterince yaraladığı insanlar zor şartlar altında hayata tutunmanın yollarını aradılar. [...] Burada bulunmaları Suriyelilerin suçu değil. Olağanüstü travmalarla sürüklendiler ülkemize, baş etmeleri gereken bir yas süreci var çoğunun. Yaralı, yorgun insanlar. Toplum içinde biraz neşelenmelerini bile sorun haline getirenler oluyor (Aktaş, 2019, s. 48-49).

Yazar, kitaptaki hikâyelerin ortaya çıkması hakkında ise şu bilgileri verir: "İstanbul, Konya, Maraş gibi şehirlerde mültecilerin buldukları ortamlara girerek yaşadıkları şartları anlamaya çalıştım. Sohbet ortamlarında dinlediklerim birbirine bağlı öykülere dönüştü zamanla" (Aktaş, 2019, s. 48). Cihan Aktaş, Sema Bayar'la yaptığı söyleşide hikâyelerin yazılma süreciyle ilgili soruyu şöyle cevaplar:

Bu kitabın öykülerini yazmaya bir Maraş yolculuğumda, daha sonra konteyner kente dönüşen çadır kenti ilk ziyaretimden sonra başladım. Orada dinlediğim hikâyeler ve mülteci ailelerin ayakta kalma gayretleri üzerine düşünürken, normal şartlar altında sahip olduğumuz pek çok özelliğin ne ölçüde kırılğan veya sağlam olup olmadığına karar veremeyeceğimizi fark ettim. Bize medeniyetin sağladığı konfordan yoksun kaldığımızda nasıl biri olurduk acaba? Fotoğrafta ayrı duran, henüz savaş gibi bir felaketin yaşanmadığı şartlarda bile kendini belli ederdi. İnsani erdemlerimizin sağlamlığı ancak ömrümüz boyunca biriktirdiğimiz maddi ve manevi varlıkları kaybettiğimiz takdirde fark edilebiliyor. O erdemlerin varlığıyla ayakta kalıyor veya rüzgârın önünde savruluyoruz (Aktaş, 2017, s. 103).

Söz konusu söyleşide hikâye isimleri anılarak verilen bilgilerden, kitaptaki hikâyelerin filizlendiği tohumların pek çoğunda yaşanmış gerçekliklere ait özler bulunduğunu öğreniyoruz. Cihan Aktaş, söz konusu hikâyeleri yazmakla ne amaçladığı şu sözlerle anlatır:

İstediğim, yaşanan bütün acılara rağmen umudu korumanın sebeplerini, gerçekliğini hissettiren vakaların kurgusu üzerinden açmaktı. Mülteci hayatlar bizlerin toplumsal eklemelerinde oluşmuş kireçlenmeleri fark etmemiz açısından ibretlerle dolu. Her yeni öğrenme ve tanımada düşündüğüm şey, mültecilerin bizi toplum olarak kendimizle yüzleşmeye sevk ettiği, dolayısıyla iyilikte bulunduğu oluyor. Bunun sebepleri öykülerde yüzüyor ve hikâyeleri birbirine bağlıyor. Bunun yerinde olabilirdim, o benim yerimde olabilirdi. Kimse mutlak yerleşik, kimse mutlak mülteci değil. Kendini bu fani dünyada bir mülteciye daha yerli yurtlu hisseden ne tarih olabiliyor ne de coğrafya. Öykülerim bu gerçeğin hatırlanmasına biraz olsun katkıda bulsun isterdim (Aktaş, 2017, s. 104).

Önce, *Fotoğrafta Ayrı Duran*'da yer alan hikâyeleri ana hatlarıyla tanıyalım. Sonra hikâyelerdeki başlıca ortaklıkları tespit edelim ve daha sonra da hikâyelerde mülteciler konusuna nasıl bakıldığını yorumlamaya çalışalım.

“Çekik Gözler”: Tıp öğrencisi genç kızın metroya binen yabancılara (“çekik gözler”e) dikkati.

“Yanağında Prenses Kıvrımı”: Açık öğretim okuyan bir kadın (muhtemelen ilk hikâyedeki tıp öğrencisinin annesi). İnternette fotoğrafını gördüğü; yağmur altında çocuğuyla yürüyen kadını, kadının nereye gidebileceğini düşünür.

“Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum”: Anlatıcı/delikanlı, üç yıl önce bombardıman altındaki Halep'e gitmiş, çocuk yurdunda, diğer çocuklardan ayrı duran bir kız çocuğu görmüştür. Delikanlı, nişanlısının da kabulüyle çocuğu Türkiye'ye getirmek ister. Aradan geçen üç yılın ardından zihninden çıkmayan Halepli küçük kız delikanlının aklındadır.

“Uzaktan Bir Şehrin Gecesi”: Avrupalı (Alman) bir aile tarafından sahiplenilmiş Halepli Hamza. Hamza'nın, kendi kimliğinden uzaklaştırılıp yeni bir insan; Alex yapılma isteğine direnmesi. Bir fotoğrafta gördüğü kızın, ailesinden geriye kalan kardeşi olabileceği umuduyla Hamza'nın kardeşini bulmak üzere Alman aileden kaçması

“Başka Bir İhtimalin Eşiği”: Bir işyerinde çalışan genç Suriyeli genç kızın kendisine umut veren evli adama inancı, ardından, adamın hitabıyla; “Ne sanıyorsun kendini?” gerçeğine gelişi.

“Robotlaşmak Burada Başka Türü”: Antep, Hatay, Suriye'deki mülteci kamplarını ziyaret eden kadın belgeselcilerin tanıklıkları. İnsanları “iş” ile geçmişten uzaklaştırma, robotlaşmaktan kurtarma arzusu.

“Neolitik Neşe”: Geniş bir ailenin parkta buluşan kadınları. Etraftaki mülteciler üzerinden muhasebe.

“Aklımda Kalan Boşluklar”: Günlük hayatta işlerini, ilişkilerini devam ettiren belgeselci kadın, zihindeki mülteciler, onlar için bir şeyler yapma arzusu.

“Evin Kızı Gibi”: İhtiyaç sahibi insanlarla, mültecilerle ilgilenen kadınlar. Suriyeli bir aileyle Türkiye'ye gelmiş, ailesinden haber alınamayan Suriyeli küçük kıza sahip çıkma.

“Bir Taşın Yüreği, Diğerinin Kaşığı Gözü”: Nişanlısının, çevresinin hassasiyetlerini anlamadığı delikanlı, bir bağ evine yerleştirilen Suriyeli aileyle ilgilenme.

“Market Avcısı”: Yokluk nedir bilen yaşlı karı kocanın kullanılmayan eşyaları, yenmeyen yiyecekleri ihtiyaç sahipleri için değerlendirmesi.

“Halep Bebek”: Belgeselci iki kadın. Çadır kentteki Suriyelilerin hayatlarına, hikâyelerine tanıklık. Belgeselci kadınlardan birinin zihninde doğum yapacak kızı, bebeğin nasıl büyütüleceği sorusu. Suriyeli anneler ve bebekler.

“Hibe'nin Hamağı”: Mülteci ailelere yardım eden kadınlar. Mültecilerin hikâyeleri arasında anlatıcı kadının hikâyesi.

“Sürekli Ara Kaynağı”: Anadolu'da doktor genç kadın. Okula gitmeyi kabul etmeyen bir mülteci çocuğu ve çocuğun ailesi.

İlk hikâyede, evine gitmek üzere metroya binen üniversite öğrencisi genç kız, metroda gördüğü “her yerde bu insanlar”, “gözleri çekik”, “Afgan olmalı” dediği insanlar üzerinden göç etmeyi, anneannesinin göç hikâyesini, ülkesinden göç eden insanlara karşı kendi önyargılarını düşünür. Kitaptaki diğer hikâyelerde Suriye savaşındaki etkilenen insanların hayatlarına tanık oluyoruz. Cihan Aktaş, kısa hikâyenin imkânları ölçüsünde kendilerinden “mülteci” olarak bahsedilen, Suriye'deki savaştan etkilenen insanların yaşadıkları ve yaşamaya devam ettikleri

zorlukları okurun önüne getirir. *Savaştan önceki hayata, savaş sırasında yaşananlara, göç sürecine, göç edenlerin göç edilen ülkedeki hayatlarına dair insan hikâyeleri üzerinden örnekler verilir.*

Savaşın yol açtığı yıkımı yaşayan insanların bir kısmı, ülke dışına *göç etmemiş insanlardır*. Bu durumu iki hikâyede görüyoruz. “Nasılsa Kimse Kıyamaz O Şehre Diyordum”da bombardıman altındaki Halep’e yapılan seyahat, bu seyahatte görülenler anlatılır. “Robotlaşmak Burada Başka” Türlü adlı hikâyede hem Suriye’den göç edenler hem de Suriye içinde göç etmiş ve bir çadır kentte yaşayan insanlar girer hikâyeye. Bir hikâye hariç (“Uzaktan Bir Şehrin Gecesi”nde Almanya’da bir ailenin sahiplendiği Hamza) kitaptaki hikâyelerde göç edilen ülke Türkiye’dir.

Hikâyelerin birinde Suriye’den Türkiye’ye gelen ailenin; torun, baba ve dedenin hatırladıkları arasında *savaş öncesi günlük hayattan* kareler vardır. Ortaokul çağındaki Cemil, bombardımandan sonra kayıplara karışan mahalle arkadaşından söz eder. Mahallede “su sesiyle çocuk sesi birbirine karışır.” Cemil’in babası Halil’in Halep’in merkezi meydanlarından birinde bir fotoğraf atölyesi vardır. İçi içine sığmayan bir adam olan Halil atölyede pek durmaz, altında motosikleti sipariş çekimlere gider. Dede Cemil, bahçesindeki havuzu yaptırırken esinlendiği Halep Ulucamii avlusundaki şadırvanı hatırlar (s. 109-111). Başka hikâyede geçen “Güvenli olan hiçbir yer bulunamaz bebekler öldürülmeye başlandığında, geriye kalan sadece haysiyetini korumak” ifadeleri savaşla gelenleri iyi özetler (s. 111). Hikâyelerin birinde, Suriye’den Antep’e gelmiş aile, memleketinde “zengin, tanınmış” bir ailedir. Rezzan Hanım, “konak kızı”dır. Savaşın başlamasıyla hayatları alt üst olur (s. 145-148).

Hikâyelerde *savaş esnasında yaşananlardan* da söz edilir. Hikâyelerin birinde Halep’e yardım götürülen bir organizasyonda yer alan anlatıcı, bir kasabadan geçerken rehberin söylediklerini aktarır: “Her yer her an füze saldırısına maruz kalabilirdi, rejim güçleri aynı gün kimyasal silah kullanmıştı, yaralılarla dolup taşıyormuş seyyar hastane” (s. 25). Genç anlatıcı, üç yıl önce yaptığı yolculuk sonrasını ise şöyle düşünür. “Binlerce çocuk kayboldu o yolculuğumdan bu yana. Bir şehrin tarihî sağlamlığına güvenmemek gerektiğini düşünemedim. Yüz metre ötemizde çatışmalar oluyordu. Cesetler görüyorduk” (s. 28). Genç adamın dikkatini, ziyaret edilen çocuk yurdunda oyunlara katılmayan bir çocuk çeker. Yurdun yöneticilerinden çocuk hakkında aldığı bilgileri özetler: “Harabelerin arasından çıkarıldığında, konuşma zorluğu çekiyormuş; hâlâ da öyleymiş. Çocukların çoğu geceleri korkunç çılgınlıklarla uykusundan sıçırıyor, yataktan fırlayıp binadan çıkmaya çalışıyormuş bazen” (s. 29).

Başka bir hikâyede, savaş mağduru insanlarla, kadınlarla görüşen belgeselci bir kadın, savaşta başka kurallar işlediğini düşünür. “Orada başka bir kural işliyordu, düşman olarak işaretlenen kadınlara yönelen nefretin kuralı. Onları sonsuz bir utancın kuyusunda yok etmek istediler” (s. 49). Hatay’a yakın bir çadır kentte, “sonsuz bir utancın kuyusunda yok edilmek istenen”, “tecavüz kurbanı” kadınlarla konuşulur. Bir kadın, çadır kenti ziyaret eden kadın belgeselciye, “belgeselcinin bilincine yapışacak” olan şu sözleri “bir çocuk gibi hıçkırarak” söyler: “Kardeşimi ve pek çok kadını bir değirmene soktular. Sonra, binlerce yılmış gibi uzayan bir zamandan sonra o değirmeni cayır cayır yaktılar. Kardeşimi yaktılar. Biz kaçtık. Biz kaçtık, ama onları yaktılar” (s. 58). Diğer bir hikâyede, ileride imkân çıksa da yaşadıklarından dolayı Halep’e dönmek istemeyen genç kızın anlattıkları, “kıyamet sahnelerini” akla getirir. “Altı çocuklu bir ailenin en büyük kız çocuğuydu. Halep’e yakın bir köyde yaşıyorlardı. Babası Raid beyaz eşya tamircisiydi. Hali vakti yerinde sayılırdı. Mutlu oldukları söylenebilirdi savaş başlayıncaya kadar. Bir o taraftan geliyordu askerler bir bu taraftan. Sonuncu kez Esed güçleri köye girdiğinde, arkadaşları babasını birlikte kaçmaya çağırdılar, ama o ailesini korumak için kaldı. Önüne elbise dolabı çekilen kapı; nahif bir korunma çabası. Kurşun sesleri arasında babasının sürekli aynı duayı okuduğunu hatırlıyor: ‘Yarabbi, kızlarımı, çocuklarımı benden sonra koru, onların namuslarına halel gelmesin’ (s. 131-132). Baba askerler tarafından götürülür, aile köyü terk eder.

Kitaptaki hikâyelerde yeri geldikçe Suriye'den *göç etme sürecinde yaşananlardan* bahsedilir. Göç etme, mültecilik “yaşadıklarından uzaklaşmanın da yolculuğu”dur (s. 132). Suriye'deyken hali vakti yerinde bir aileye mensup olan, ayaklarındaki ağırlardan rahatsız Rezzan Hanım'ın anlattıklarını genç kadın doktor özetler: “Ağırları yüzünden yürümek zor geldiği için de aşırı kilo almış hamileliğinin son aylarında. Tabii sağlığı asıl o gece yürüyüşü sırasında bozuldu. Kaçak olarak on sekiz saat yürümüşler Türkiye sınırından geçmek için, diye anlattı Süreyya. Her şey aniden olmuş. Bombardımanda evlerinin yarısı dağılmış, o sırada bahçedeymiş çocuklar” (s. 148).

Başka bir hikâyede, yine göç sürecinden söz edilir: “Birkaç belge ve bir dua ile yola düşmüş Habibe. Güçlü duruyor her şeye rağmen, derdi bir değil çünkü. Emanet edilen ama kargaşa arasında kaybolan akraba bir çocuktan söz açılıyor. Bombardıman nedeniyle yola düşülürken ulaşılamayan o çocuğun Türkiye sınırları içinde olduğunu öğrendiler” s. 137). Türkiye gelebilenlerin geride bıraktıkları yakınlarına pek çok hikâyede değinilir:

Dar ve küçük odada sünger minderlere oturduk, geride kalanlar üzerine konuşuyoruz. “Birbirimize dualarımızla yakın olalım.” Bunu söyleyenin, yola koyulamayacak kadar yaşlı ve hasta bir adam olduğunu öğreniyoruz “Sanki mezarlarda yatanlara bizlerden daha yakındı” diye anlatıyor geride kalan adamın üzgün yüzlü kızı, Habibe. “Tek dileği vardı, Halep'te ölmek.” Peki, daha sonra ne oldu? “Haber alamadık. Bir o tarafa giden kabileye katıldı deniyor, bir bu tarafa. Herkes ayrı bir şey söylüyor. Öldü diyenler de oldu. İnanmamayı tercih ediyoruz. Bildiğinden şaşmayan biri olarak tanınırdı, yine de kendimi sorguluyorum. Benimle gelsin diye elimden geleni yaptım mı?” (s. 37).

Fotoğrafta Ayrı Duran'da yer alan hikâyelerde savaş nedeniyle Suriye'den göç eden insanların *göç edilen ülke Türkiye'deki hayatlarını gösteren pek çok örnek vardır. Çadır kentlerde, farklı Anadolu şehirlerinde ve İstanbul'da* yaşayan mültecilerin hikâyeleri okura anlatılır. Hikâyelerin birinde geçen “Yurdundan yuvasından olan her türlü yaraya açık hale geliyor işte” (s. 123) ifadesi, anlatılan insanların ortak yönlerini gösteren güzel bir sözdür. Suriye sınırına yakın yerleri dolaşan belgeselci kadınlardan birinin anlattıkları, mültecilerin yaşama şartlarına dair fikir verir: “Daha sonra Reyhanlı'da hem kamplarda hem de tek tek evlerde yaşayan pek çok insan gördük. İki katlı bir düğün salonunda yüzlerce kadın, erkek, çocuk yaşıyordu. Kadınlar, erkekler, çocuklar ayrı ayrı kalıyorlar bir taraftan ama doğru dürüst bölme yoktu arada, mahremiyeti sağlamak çok zordu. Sadece bir tuvalet ve banyo vardı onca nüfus için” (s. 51) Çadır kentlerdeki şartlar daha zordur: “Yavaşça ilerledik ince yolda.... Böyleyken müjdeli bir habere nasıl da ihtiyaç duydukları apaçık okunuyordu gözlerinde” (s. 56). Gördükleri karşısında “Ben burada yaşayamam desem de insanlar için hayatlarını koruyabilecekleri biricik çatı altına dönüşmüştü kamp” (s. 56) diyen belgeselci kadın, fiziki olumsuzlukların yanında insanların, kadınların ruhsal olarak da zor durumda olduklarını görmüştür: “Bu kadınlar nasıl ne zaman iyileşeceklerdi? Orası bir yaşam alanı değildi kesinlikle... Gördüğüm en çaresizce şeydi” (s. 58-59). Aradan zaman geçse de hikâyeyi anlatan belgeselci kadın oradaki insanları unutamaz: “Aradan geçen üç yılın ardından düşündüğümde gözlerimin önüne tek bir insanın görünmediği renk katmaları geliyor yine. Cezalı bir bekleme yeri orası, kimse nereye gideceğini bilmiyordu, hep ihtimaller ve belirsiz adresler, ulaşılabilecek bir akraba, kayıp bir çocuk, erkekler vardı” (s. 59).

Mülteciler, mülteci akrabalar birbirlerine destek olurlar. Barınma mekânları mecburen kalabalıktır. Bir hikâyede Necmiye, bağ evlerine yerleştirdikleri bir aile hakkında arkadaşına şu bilgileri verir:

Geçen yıllar içinde kardeş, kuzen aileleri de katılır ‘Bir ay kadar oldu, çok perişan vaziyetler, kızları kayboldu. Galiba evden kaçtı, tabii kaçırılmış da olabilir. Aile bu konuda konuşmaktan kaçınıyor, hani bulununca örtbas edebiliriz, kaçtığı duyulur ise adı çıkar, diye. Anne sürekli ağlıyor, baba savaşta ağır yara almış, fazla hareket edemiyor (s. 123).

Başka bir hikâyede, Zeyrek'te gidilen bir mülteci evinden bahsedilirken “dört aile bir arada yaşıyor burada, aslında hepsi akraba” bilgisini öğreniriz (s. 137). Bazen okura bir iki cümleyle mekân fikri verilir. “Akşam bulaşığı onun göreviydi; bir saat kadar sürüyordu. Daracık, köşesi bucağı kap kaçak dolu mutfakta bulaşık tezgâhı anlamsız bir şekilde alçaktı, iki büklüm oluyordu uzayıp giden bulaşık yıkama nöbeti sırasında. Lağım kokusu olağandı, alışmıştı” (s. 47).

Cihan Aktaş, mültecileri konu ettiği *Fotoğrafta Ayrı Duran*'daki hikâyelerde *kadın ve çocukların hikâyelerini* daha çok öne çıkarır. Kitaptaki on hikâyede, mültecilerle yolları kesişen, mültecilerin hikâyelerinin anlatılmasına vesile olan hikâye kişileri kadındır. Altı hikâyeyi, kadın hikâye kişileri anlatır. Erkekler arasında savaşta şehit olanlara, yaralananlara, sakat kalanlara sıklıkla rastlarız. Mesela, ailesiyle yerleştirildiği bir bağ evinde kalan Halil, Halep'in bombardımanlarından birinde bacağına kaybetmiştir (s. 110). Başka bir hikâyede yine bir bağ evinde kalan ailede baba, savaşta ağır yara aldığından fazla hareket edememektedir (s. 123). Bir kampta çocuklarıyla çadırda yaşayan Hamide hanımın kocası katledilmiştir. Olayın acı hatıralarına rağmen, katledilen kocanın; çocukların babasının cesedinin fotoğrafı cep telefonunda kayıtlıdır: “Büyük oğlu her ihtimale karşı arkadaşının kendisine gönderdiği fotoğrafı sakladı. Kolay olmadı tabii, sonradan pişman olacağını düşündüğü için göze aldı bunu. Bir cesedin tanınabilirliği hiç yoktan iyidir, hem de hiç değilse bir mezarı var diye ferahlar ailesi; bunları anlayabilir miydi savaşı yaşamayan” (s. 127-28). Bir başka hikâyede Ayşe Hanım'ın dört yıldır kocasından haber alamadığını öğreniriz (s. 136). Tezgahtar olarak çalıştığı iş yerinde vatandaşlık alınmak, nikah vaatleriyle aldatılan genç kızın ağabeyi de protez ihtiyacı olan erkeklerden birisidir (s. 46). Sınıra yakın bir yerde bir konfeksiyon atölyesinin yöneticiliğini yapan “dirayetli kadın”, “kardeşini, kocasını ve oğlunu kaybetmiş, onları elleriyle gömmüş”tür (s. 66).

Cihan Aktaş'ın söz konusu hikâyelerinin en önemli ve üzerinde durulması gereken özelliklerinden biri mültecilerin hikâyelerinin mülteci olmayanların hikâyeleriyle iç içe, hatta bir anlamda mülteci olmayanların hikâyelerinin bir parçası olarak anlatılmasıdır. Yazar mültecileri, onlarla yolları kesişen mülteci olmayanlar üzerinden anlatırken, mülteci olmayanların günlük hayatlarına, dertlerine de yer verir. Bu, hikâye kişilerini, hikâyedeki ortamı daha gerçekçi kılar.

“Kendimi bildim bileli mülteci hayatların güçlükleri üzerine düşünürüm” diyen Cihan Aktaş, mültecilerle ilişkilerimiz konusunda şunları söylüyor:

Hiçbir mülteci zor şartlar altında belirsiz bir yürüyüşe katılmak istemez. Bir insan en temel ihtiyaç ve değerlerinden yoksunlaştırıldığında başlıyor iltica hareketi. O benim yerimde olabilirdi, ben onun yerinde olabilirdim, kim ne adına yerli yurtlu kalabileceğini iddia edebilir? [...] Mülteci, hayatlarımızın yeterince düşünmediğimiz sükûneti konusunda sorular gönderir bize. Bu sorularla yüzleşmeye cesareti olmayan insanlar etraflarında mülteci görmeye tahammül edemezler (Aktaş, 2019, s. 47- 48).

Fotoğrafta Ayrı Duran'da hikâyeleri mültecilerin hikâyeleriyle kesişen kişilerin çoğunun kadın olması da dikkat çeken bir başka husustur. Bu kadınların çoğunlukla eğitilmiş insanlar olduklarını ve genellikle anlatıcı konumunda olduklarını da vurgulayalım. Hikâyeler *mülteci olmayanların mülteciler üzerinden kendilerini sorgulamalarını, kendileriyle yüzleşmelerini* de anlatır:

İkinci hikâyede bir kadın, bir fotoğrafta gördüğü ve Suriyeli olduğunu tahmin ettiği kadının nereye gidebileceğini düşünür: “Suriyeli bir kadın bu, herhalde öyle; üzerine bir battaniye ve başka birçok örtü almış, elinden tuttuğu belli belirsiz görünen çocuğuyla yağmurun yaşın altında bilinmeyen bir yöne doğru bakarak gidiyor. Bakmıyor da kaçıyor, gitmiyor da sürükleniyor. Dünyadan vaz geçtiği noktada çocuğu için ayağa kalkmış yürüyordu kadın” (s. 16). Kendisinin de aynı şartlarda olabileceğini düşünen kadının aklından geçenler şöyle verilir: “... ne yaptı, nereye sığındı, bana gelse kapımı çalsa... Ürperdi. Ne ki öyle bir yürüyüşle insan her kapıyı çalabilir, değil mi? Kapım çalınabilir, çalabilir kapımı, hakkı var... İyi de onları hangi odaya alacağım” (s. 16). Başka bir hikâyede, görev yaptığı Anadolu şehrinde mülteci ailelerle de ilgilenen genç kadın doktor kendini

onların yerine koyar: “Mültecilerle her karşılaşmamda birçok şeyin yanı sıra sahip olduğum konforlu hayatı yitirdiğimde geriye benden ne kalabileceğinin muhasebesini de yaptım. Kendini bir mültecinin yerine koyarak geçmek sokaklardan, kendini bir mültecinin yerine koyarak binmek taşıtlara... Uzaktaki insanı sevmekten kolayı ne” (s. 151). Akrabaların bir araya geldiği geniş aile toplantılarında büyüklere de kızan tıp öğrencisi genç kız, “Hani, biz de aile olarak daha erdemli sayılmazdık mülteciler konusunda, ahkâm kesmekten geri durmasak da... Kaçımız senelerce parklarda yatan ailelerin yanına varıp da bir hal çaresi aradı onlar için...” (s. 81) sözleriyle büyüklerini, akranlarını daha duyarlı olmaya, elle tutulur bir şeyler yapmaya çağırır.

Başka bir hikâyede mülteciler için harekete geçen genç delikanlı, ailesiyle ve eski nişanlısıyla ihtiyaç sahipleri karşısında yapılması gerekenler konusunda anlaşılamaz. Eski nişanlısının şunu demek istediğini anlamıştır: “Dua edeceğiz elbette ama şık giysiler içinde pahalı arabalarla gecelere akan çiftlerden biri olmamıza engel teşkil etmemeli bu... (s. 110). Başka bir hikâye karakteri, “Kıyıya vurmuş bir bebek, yaşanmamış bir ömür”, Aylan Bebek üzerinden “İnsan elinden gelebileceklerin ihmali konusunda düşünürken aklını yitirebilir” (s. 97) diye sorgular kendini. Mülteciler hakkında belgesel yapmak için mültecilerle konuşan, çadır kentleri ziyaret eden kadın karakter yaptığı işin anlamını sorgular: “Bir insana acılarını hatırlatıp da ağlamasını kaydetmek için nasıl bir profesyonelliği olmalı insanın. Herhangi bir cümlemin sonu daha ağır bir yaranın açılmasına sebep oluyordu. Sırf birileri gerçeği izlesin de ‘gerçeği görsün’ diye o kadınların hafızasında uyuşturduğu şeyi tetiklemeye hiç hakkım yoktu” (s. 55-57). “Kampa giderek o bahtsız kadınlara iyilik ettiğim duygusuyla dolup taşıdığımı da iyi hatırlıyorum. Ne komik, ne safmışım.” diyen belgeselci kadın belgesel yapmaktan vazgeçer, mülteciler için elle tutulur şeyler yapan faaliyetlere katılır. Diğer bir hikâyede, yurt dışında yaşayan ve yakında doğum yapacak kızının okyanusa bakan bir buçuk odalı küçük evde bebeğini nasıl büyüteceğini düşünen, “Çadırda bir gün, bir gece değil, aylar nasıl geçer” (s. 125) diyen anne için, arkadaşıyla gezdiği çadır kentte gördükleri, çadır kentteki bebekler bir sorgulama vesilesi olur.

Söz konusu sorgulamalar insanları *mülteciler için bir şeyler yapma* yolunda adım atmaya götürür. Suriye sınırına yakın yerlerde mültecilerle görüşen kadın belgeselciler, belgesel çekmek yerine mülteciler için iş imkânı oluşturmanın daha iyi olacağına karar verirler. Reyhanlı’da gördükleri atölyedeki dinamik hayat; çalışmanın insanı geçmişe sapsın kalmaktan koruması bu kararda etkili olur. İstanbul’da bir tekstil atölyesi açılır:

Parça parça işler, koşturmaca, yaptığı işi beğenme/beğendirme, bir sonraki aşamaya geçiş ve ayrıca yardımlarla yaşamaktan da kurtuluş... Üstelik mülteci emeğinin insafsızca sömürüldüğü atölyelerden farklı bir düzen kurmak, az şey mi... Bir telaş olsun ortamda, bir iş bitsin, diğeri başlasın, işlerinde gelişsin insanlar, ortaya bir şeyler çıksın, işe yaradıklarını hissetsinler, hissedelim; büyük laflar etmekten iyidir böyle bir ortam için çabalamak (s. 66-67).

Anadolu şehrindeki bir delikanlı, mülteci bir ailenin bağ evine yerleşmesine vesile olur. Aileyle vakit geçirir. İçerisinde yer aldıkları vakfın aracılığıyla Halep’teyken fotoğrafçılık yapan, savaşta bir bacağını kaybetmiş Halil’e (ailenin babası) bir fotoğraf makinesi alırlar. Halil’e protez bacak taktırmak için kampanya açılır. İstanbul’da geçen bir hikâyede hikâyenin anlatıcısı kadın, ihtiyaç sahipleri için örgütlenen bir topluluğa katılmasını şöyle anlatır:

Başıma gelenlerden sonra iyice içime kapanmıştım, bazen bir dostun kapımı çalması veya davetiyle kabuğumu kırdığım oluyordu. Bana o mahalledeki hasta bir çocuktan söz ettiler. Seksen kişilik bir kadın grubu whatsapp’ta örgütlenmiş. Böyle şeyler olduğunu bilmezdim, beni de aldılar aralarına, ilkokul arkadaşım Gülcemal’in girişimiyle. Bir ihtiyaç hasıl olduğunda anında buluyorlar (s. 99).

Hikâyede yapılan işlerden bahsedilir. Bir mülteci aileyle ilgilenirler. Kadın anlatıcı, ailesinden ayrı düşmüş bir küçük kızla kendi kızı gibi ilgilenir. “Taksiden inip bagajdan torbaları çıkardı. Bebekli evlerin sayısı hiç az değil, bu yüzden sırayla gideceğiz; programa göre her cumartesi on ev ziyareti gerçekleştirmemiz gerekiyor. Kazma kürek yaktıran mart günlerinden birindeyiz” (s. 135) cümleleriyle başlayan yine İstanbul’da geçen bir başka hikâyede yine kadınların öncülüğünde, bir dayanışma platformu etrafında mültecilerin dertlerine merhem olmaya çalışan insanları görmekteyiz. Bir Orta Anadolu şehrinde geçen başka bir hikâyede ise genç doktorun, Hatice ablayla mülteci bir aileyle ilgilendiğini görüyoruz. Kitapta mültecilerle ilgilenen daha pek çok kişi bulunmaktadır.

Hikâyelerde, hikâyelerin özünü temsil eden bakış açılarında *mültecilere karşı olumsuz bir bakış* yoktur. Ancak hikâyelerin özüyle ilgili olmasa da mültecilerin geldikleri ülkede/Türkiye’de onlara karşı olumsuz bakışlardan, onların çaresizliğinden faydalanma isteklerinden de yer yer söz edilir. Mesela, bir mağazada çalışan genç kız, kendisinin farklı olduğunu söyleyen, “Ben senin ailen ve yurduyum, kayıp akrabaların ve yeni bulduğun ağabeyin; her şeyin olmak istiyorum. Sana vatandaşlık hakkı sağlayacak, ağabeyini de ameliyat ettireceğim. Yetenekli kızsın, işinde ilerlememen için sebep yok” (s. 47) diyen adama arkadaşlarının uyarılarına rağmen inanır. Zamanla iltifatlar biter, “Kendini ne sanıyorsun? ...Polis sana mı inanır bana mı, aptallık etme, Müslüman değil misin, bu nikâh sayılmıyor mu senin memleketinde” (s. 48) noktasına gelinir. [Cihan Aktaş’ın, Ekim 2021’de yayımlanan “Ürkekligi Onun” (Aktaş, 2021) adlı hikâyesinde anlatıcı kadın karakter, annesine bakıcılık yapmış Gürcistanlı ve Özbek bakıcılardan söz eder. Yeni bakıcı Güler’in kocası eve barka uğramaz. Güler, kocasının, “üzerine aldığı” Suriyeli bir kadınla yaşadığını öğrenir, kocasıyla yüzleşmek ister. Güler, Suriyeli kadını görünce “Nasıl bu kadar rahat kandırılmıştı? Kandırılmaya açtı demek! Peki, ya kandıran oysa...” (s. 12) sorularını sorar.] Tıp öğrencisi Firuze’nin mültecilere karşı duyarsızlık konusunda aile büyüklerini eleştirmesinde, bir büfenin önünde bir liraya resim yapan mülteci çocuğa dilenci muamelesi yapılmasına, kadının birinin “al şu beş lirayı da düş yakamdan, istemiyorum resim mesim” diye bağırmasına şahit oluşunun da etkisi vardır. Okul arkadaşlarının suçlamaları nedeniyle okula gitmek istemeyen mülteci Ömer’e söylenenler toplumda var olan bir bakışın parçası olarak görülebilir: “Çocuklar onu, niye buradasın korkak diye sorguladılar, niye vatanını savunmadın? Bak, darbe oldu memleketimizde, yurdumuzu savunduk, şehitler verdik, sen niye bırakıp geldin... Çocuk, daha on yaşında, çat pat Türkçesiyle anlatmaya çalıştı, babasından öğrendiği sebebi: Suçsuz birini öldürme ihtimalinden kaçtık, böyle bir korku günah mıdır? Babam ağır yaralanmıştı ve... Adımız savaştan kaçanlar oldu, ama aslında biz ihanetten, haksızlıktan ve haramdan kaçtık” (s. 150). Mültecilerin emeklerine karşılık hak ettikleri ücretleri alamamaları konusu birkaç hikâyede geçer. Mülteciler için bir tekstil atölyesi kurulması sürecinde yer alan bir kadın, mültecilerin iş ile hayata bağlanmalarının önemini vurgularken emek sömürüsü konusundan da söz eder: “...ayrıca yardımlarla yaşamaktan da kurtuluş... Üstelik mülteci emeğinin insafsızca sömürüldüğü atölyelerden farklı bir düzen kurmak, az şey mi?” (s. 66). Pek çok derdi olan bir mülteci kadın ise emeğinin karşılığını alamayacağını çoktan kabullenmiştir: “Bir hastanede çamaşırcı olarak çalışıyor. Günlük ücreti 20 lira, emeğinin karşılığını bekleyemeyeceğini biliyor. Suriyeli bir kız var yanında çalışan, yeni başladı, ona verilen 15 lira; söylenip duruyor. Gençler tahammülsüz oluyor. Kendisi iddiada bulunamayacak kadar yorgun, ertesi günü düşünemeyecek kadar bugünün telaşına gömülü” (s. 137).

Fotoğrafta Ayrı Duran’ın, aynı konuda yazılmış hikâyelerden meydana gelen bir hikâye kitabı olması konunun farklı yönlerden etraflica ele alınmasını sağlar. Mültecileri konu eden on dört hikâyeden oluşan kitapta hikâyeler mültecileri anlatmak ortak paydasında birleşirler. Farklı hikâyelerle aynı konunun yeniden ele alınması, özellikle de aynı yazar tarafından ele alınması, konunun farklı yönlerini okurun önüne getirir. Hikâye türünün imkânlarında işlenen konu sanki bir

romanda, daha çok kişinin hikâyeleriyle ele alınmış gibi olur. Sema Bayar, Cihan Aktaş'ın önceki hikâyelerine de gönderme yaparak *Fotoğrafta Ayrı Duran* hakkında şu tespitleri yapar:

Fotoğrafta Ayrı Duran bireyden topluma, ayrıntıdan bütüne, duygudan düşünceye yol alan öykülerden oluşuyor. Yaşamdan alıntılanan küçük kesitler bir anda büyük dokunuşlara dönüşüyor. [...] Onun öyküleri dil ve anlatım açısından okurda bıraktığı tatmin duygusunun yanı sıra bir farkındalık yaratmayı da amaçlar. Sanatsal estetiğe hâle getirmeden, düşünce aktarımını da ikinci plana atmadan yazar. İnanç, öykülerindeki odak noktalardan biridir. [...] *Fotoğrafta Ayrı Duran*'da benzer tematik bütünlüğün yanı sıra duygu aktarımı düşünce aktarımına öncelenmiş ve hem mültecilere hem de mülteciliğe tanıklık eden topluma ayna tutulmuştur. [...] Kahramanlarının günlük hayat içinde yaşadığı gerilimleri serinkanlı bir şekilde anlatıma dönüştürür. Gündelik hayatın içinden seçtiği kurgularla okuru duyguya ortak eder (Bayar, 2017, s. 99-100).

Cihan Aktaş, aynı konuda yazılmış hikâyeleri bir kitapta bir araya getirerek söz konusu konu merkezinde daha çok insanla buluşturur okuru. Bunun yanında yazarın hikâyelerinin bir özelliği olarak da okur hikâyelerde daha çok insanla karşılaşır. Cihan Aktaş, klasik kısa hikâyede kullanılan, bir olayı merkeze alan, o olayı birkaç kişi etrafında ve genelde bir iki sahneyle anlatan öyküleme tarzını değil, daha çok kişinin dâhil olduğu, bu kişiler etrafında daha çok olayın anlatıldığı; ancak bu olayların klasik hikâyenin sahneleme tarzıyla değil de olayları daha kısa anlatma imkânı veren yöntemlerle örülmüş bir öykülemeyi tercih eder. Bu tarz öykülemeye, kısa hikâyeye daha çok kişi, daha çok olay girer. Yazarın söz konusu hikâye kitabı *Fotoğrafta Ayrı Duran*'da da hikâyelerin çoğunda bir iki kişinin değil, üç beş, bazen daha fazla kişinin hikâyesi anlatılır.

Böylece Suriye savaşından etkilenen, izleri uzun yıllar ve muhtemelen ömür boyu silinmeyecek bir acıyı yaşayan pek çok kişi; dedeler, anneler, babalar, çocuklar, akrabalar, ailesini kaybetmiş insanlar; ülkesinden ayrılanlar, ayrılamayanlar, kaybolanlar, kaybolup bulunanlar, öldüğü ya da yaşadığı belli olmayanlar, şehit olanlar, yaralananlar, sakat kalanlar; barınma, iş, eğitim, hastalık vb. sorunlarla hayatları devan edenler... kitaptaki hikâyelerde yerlerini alırlar.

Sonuç

Mülteciler konusu, günümüz Türk hikâyesi yer alan konulardan biridir. Birkaç yazar etrafında, konuyu ele alan hikâyelere baktığımızda ülkelerinden zorunlu olarak göç eden farklı ülkelerin insanlarını hikâyelerde görmekteyiz. Suriye iç savaşından sonra ise genelde bu savaştan etkilenen insanlar, Suriyeli mülteciler yazarların hikâyelere konu olmuştur. Günümüz hikâyecileri, yazdıkları hikâyelerle mülteciler konusunda Cihan Aktaş'ın Ranciere'e atfen ifade ettiği "yakın körlüğü/körleşmesi"ni (Aktaş, 2019, s. 49, 51) kaldırmaya gayret ederler. Mülteci olmayanların mültecilerin dünyasına bir şekilde dâhil olma, onları anlamaya çalışma, mülteciler için bir şeyler yapma, onlar üzerinden kendi hayatlarını sorgulama... mülteci konulu hikâyelerine değinilen bütün yazarlarda görülen benzerliklerdir.

Cihan Aktaş, *Fotoğrafta Ayrı Duran* adlı hikâye kitabında yer alan on dört hikâyenin hepsinde de mülteci konusunu ele alır. Konu, bir hikâye dışında bütün hikâyelerde Suriyeli mülteciler üzerinden hikâyelere taşınır. Suriyeli mültecilerin geldikleri şehir, eğer belirtiliyorsa, çoğunlukla Halep'tir. Mültecilerin mülteci olmadan önce ülkelerindeki hayatları, onları ülkelerinden ayrılmaya sebep olan olaylar; yani Suriye savaşında yaşananlar, mültecinin kendi ülkesinden ayrılıp göç edilen ülkeye gelme süreci, mültecilerin geldikleri ülkelerdeki devam eden hayatları hikâyelerde yer alır. Mültecilerin savaşta ölen yakınları vardır. Sakat kalanlar, kaybolanlar, kaybolup kavuşanlar vardır. Her birinin acı bir hikâyesi vardır. Mülteciler, acı hikâyelerle bazıları çok daha zor şartlarda olmak üzere hayata tutunmaya çalışırlar. Cihan Aktaş, mültecilerin maddi imkânsızlıklarını ve onlardaki psikolojik yıkımları birlikte anlatır. Hikâyeler, daha çok kadın ve çocukların merkezde olduğu öyküler üzerine inşa edilmiştir.

Fotoğrafta Ayrı Duran kitabındaki hikâyelerin en önemli özelliklerinden biri hemen bütün hikâyelerin mültecilerle yolları kesişen, mülteci olmayan insanlar üzerinden anlatılmasıdır. Bu insanlar daha çok kadınlardır. Mültecilerin hikâyelerinin anlatılmasına vesile olanlar mültecilere karşı olumsuz bir tavır içinde değillerdir. Mülteci olmayanlar, mülteciler üzerinden kendi gerçekliklerini, onlara karşı kendi konumlarını sorgularlar. Hemen hepsi onlar için bir şey yapmak ister. Bu bir şey yapma konusunda ise iki durum karşımıza çıkar. Kimi hikâyelerde mülteciler için bir şey yapma isteğine, düşünce sürecine şahitlik ederiz. İkincisi ve daha çok hikâyede görülen ise mülteci olmayanların mülteciler için bir şeyler yapmalarıdır.

Bir hikâye kitabının tamamında mültecilerin anlatılması konuya pek çok açıdan, daha çok insanın hikâyesi üzerinden bakma imkânı vermiştir. Yazar edebiyat, hikâye aracılığı ile mülteciler, özelde Suriyeli mülteciler konusuna dikkat çeker. Edebiyatın işlevlerinden birisi de muhatapta duygu, bilinç oluşmasına vesile olmak, ilgili konu etrafında muhatabını düşünmeye davet etmektir. Aktaş, söz konusu hikâyeleriyle okurunu mülteciler konusunda düşünmeye davet eder. Edebiyatın diliyle, onların da bir zamanlar içinde gücünde insanlar olduğunu, değişik acılara maruz kaldıklarını, bu acılarının devam ettiğini, aynı toplumda mültecilerle birlikte yaşadığımızı, bu insanlara karşı sorumluluklarımız olduğunu, mülteciler için herkesin bir şey yapabileceğini anlatır. Mülteciler için bir şey yapan insanların kendi sıkıntılarının da olduğunu, ama hem kendi sıkıntılarıyla hem mültecilerin dertleriyle ilgilendiklerini vurgular.

Kaynakça

- Aktaş, C. (2013). *Ayak izlerinde uğultu*. İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2015). *Duvarsız odalar* (2. Baskı). İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2015a). *Kızım olsan bilirdin*. İz Yayıncılık.
- Aktaş, C. (2017). Kimse mutlak yerleşik kimse mutlak mülteci değil (Cihan Aktaş ile Söyleşi, Konuşan: Sema Bayar), *Hece Öykü*, (84), 102-108.
- Aktaş, C. (2019). Mülteci hayatlar ve Suriyeliler ile hâlimiz (Söyleşi), *Umran Dergisi*, (301), 47-52. (<http://umrandergisi.com.tr/index.php?p=MagazineNumbers&view=318>)
- Aktaş, C. (2021). Ürkekliği onun, *Hece Öykü*, (107), 6-13.
- Barbarosoğlu, F. (2019). *İçimdeki sazlar başka söz başka* (1. Baskı). Profil Kitap.
- Bayar, S. (2017). Vicdana tutulan ayna: Fotoğrafta ayrı duran, *Hece Öykü*, (84), 99-101.
- Gemici, M. (2016). *Kar Makamı* (1. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Gemici, M. (2020). *Hatırlı yara* (1. Baskı). Dergâh Yayınları.
- Harmancı, A. (2021). *Baltan taşta değecek* (1. Baskı). Muhit Kitap.
- Ramazanoğlu, Y. (2009). *Kırmızı* (2. Basım). Timaş Yayınları.
- Ramazanoğlu, Y. (2016). *Bu sefer lila olsun saçlarım* (1. Basım). Kapı Yayınları.
- Ramazanoğlu, Y. (2017). *Adem'in cevap vermesi*. İz Yayıncılık.
- Ramazanoğlu, Y. (2021). *Cam kenarı*. İz Yayıncılık.
- Ramazanoğlu, Y. (2021a), Sanatın diliyle mülteciler ve toplumsal barış, *ZKS Kültür Sanat Yıllığı*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Şakar, C. (2018). *Adı Leyla olsun*. İz Yayıncılık.
- Yıldız, A. D. (2016). Cihan Aktaş'ın hikâyelerinde uluslararası göç, *Turkish Studies*, 11(20), 633-642.
- Yıldız, A. D. (2021). Yıldız Ramazanoğlu'nun cam kenarı adlı hikâye kitabında mülteciler, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 448-455.